

نقش حجاب (راهکار فرهنگ بومی و اسلامی) در پیشگیری و کنترل آسیبهای اجتماعی

مریم غزالی^{۸۳}

چکیده:

بحران هویت در زندگی امروز و در فضای کنونی موجب آسیبهای اجتماعی از جمله آشفتگی فکری، گرایش به اعتیاد، بی میلی نسبت به زندگی و... گردیده است. صاحب نظران بر این اعتقادند که خود آگاهی فرد نسبت به هویت و حقیقت خود و شناخت و پیروی از انتظارات و قواعد پذیرفته اجتماعی، سلامت زندگی فردی و اجتماعی افراد جامعه را تضمین می نماید. از سوی دیگر مهمترین مشخصه زن و مرد مسلمان حجاب و عفاف است. حجاب در اسلام به گونه ای برای زن طراحی شده است که نه تنها از عواطف وی پاسداری می نماید بلکه امکان فعالیت در تمامی عرصه های زندگی را برای وی فراهم می آورد. زن مسلمان محجبه با حضور همیشگی در صحنه و اقتدار و تداوم حرکت صحیح اجتماعی به سوی اهداف عالی جامعه، نقش آفرینی موثر در جامعه اسلامی می باشد. هدف از این مقاله بررسی نقش حجاب بعنوان راهکار فرهنگ بومی و دینی در ارتقا هویت فردی و اجتماعی زنان در جامعه و کاهش آسیبهای اجتماعی است که به روش میدانی و کتابخانه ای انجام گرفته است که در این زمینه پیشنهاداتی هم مطرح گردیده است.

کلید واژه: حجاب، آسیبهای اجتماعی، هویت فردی و اجتماعی

^{۸۳} - کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد خوراسگان

مقدمه

بحران هویت در زندگی امروز و در فضای کنونی موجب آسیبهای اجتماعی از جمله آشفتگی فکری، گرایش به اعتیاد، بی میلی نسبت به زندگی و... گردیده است. صاحب نظران بر این اعتقادند که خود گاهی فرد نسبت به هویت و حقیقت خود شناخت و پیروی از انتظارات و قواعد پذیرفته اجتماعی، سلامت زندگی فردی و اجتماعی افراد جامعه را تضمین می نماید. از سوی دیگر مهمترین مشخصه زن مسلمان حجاب و عفاف است. حجاب در اسلام به گونه ای برای زن طراحی شده است که نه تنها از عواطف وی پاسداری می نماید بلکه امکان فعالیت در تمامی عرصه های زندگی را برای وی فراهم می آورد.

زن مسلمان محجبه با حضور همیشگی در صحنه و اقتدار و تداوم حرکت صحیح اجتماعی به سوی اهداف عالی جامعه، نقش آفرینی موثر در جامعه اسلامی می باشد. این مقاله با بررسی هویت فردی و اجتماعی و آسیبهای اجتماعی عصر حاضر به نقش حجاب در ارتقا هویت فردی و اجتماعی زنان و و پیشگیری و کنترل آسیبهای اجتماعی با تقویت هویت فردی و اجتماعی زنان در جامعه می پردازد. امید که توانسته باشد قدمی هر چند کوچک برای ارتقای آگاهی و شناخت در این زمینه برداشته باشد.

حجاب چیست؟

یکی از مسائل بسیار مهم که در اسلام برای زنان به آن تأکید و سفارش شده مسئله حجاب است، حجاب برای زن به اتفاق علما دین واجب می باشد و آیات متعددی در این باره داریم که بذکر دو تا آن بسنده می شود. آیه اول:

«قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا ظُهُورَهُنَّ، وَلِيَضْرِبْنَ خُمُرَهُنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ...» (سوره نور، آیه ۳۱).

همه فقها و دانشمندان اسلامی و مفسران اتفاق نظر دارند که این آیه دلالت دارد که بر زنان واجب است بدن و موی خود را از نامحرمان بپوشانند. (شیرازی، ۱۳۸۷)

توضیح اینکه در این آیه شریفه به پنج موضوع در رابطه با حجاب و حفظ حریم عفت تصریح شده است.

- ۱- زنان دیدگان خود را از نامحرمان فرو خوابانند. «يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ».
- ۲- زنان دامان خود را از هرگونه عوامل بی عفتی حفظ نمایند. «وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ».
- ۳- زنان زینت خود را جز آن مقدار که بطور قهری آشکار است آشکار ن سازند. «وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا».

۴- زنان باید روسری خود را به سینه خود بیفکنند. «وَلِيَضْرِبْنَ خُمُرَهُنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ».

۵- بار دیگر در قسمت پایان جمله فوق آمده. «و لایبیدن زیتهن».

منظور از زینت چیست؟ زینت به معنای زیبایی، مقابل زشتی، و شامل هر نوع زینت طبیعی و عارضی، خواهد شد. در تفاسیر، برای زینت معانی مختلف ذکر نموده‌اند. در تفسیر نمونه، آمده است: «حق این است که منظور از زینت آلتی است که روی بدن قرار گرفته‌اند، طبیعی است که آشکار کردن چنین زینتی توأم با آشکار کردن اندامی است که زینت بر آن قرار دارد».

بنابراین، زنان حق ندارند زینت‌هایی را که معمولاً پنهان است آشکار سازند، هرچند اندام‌شان نمایان نشوند. به این ترتیب، آشکار کردن لباس‌هایی زینتی مخصوص که در زیر لباس عادی یا در زیر چادر می‌پوشند مجاز نیست، چون قرآن از آشکار کردن چنین زینت‌هایی نهی کرده است. (تفسیر نمونه، ج ۱۴، ص ۴۳۹)

آیه دوم:

«يا ايها النبي قل لاوزواجك و بناتك و نساء المؤمنين يُدنين عليهن من جلابيبهن ذالك ادنى ان يعرفن فلا يؤذين و كان الله غفوراً رحيماً».(سوره احزاب، آیه ۵۹).

ای پیامبر! به همسران و دختران و زنان مؤمن بگو جلابیها «روسری‌های بلند» ۸۴ خود را بر خویش فروافکنند، این کار برای اینکه از کنیزان و آلودگان شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند.

این آیه به اصل و جوب حجاب برای زنان تصریح نموده است و در پایان به یکی از فلسفه‌های حجاب که عدم آزار از ناحیه مزاحم‌ها است اشاره کرده است.

محمدی اشتهاردی در کتاب حجاب بیانگر شخصیت زن از این آیه در قرآن بعنوان جامع‌ترین آیه در حفظ حجاب و حریم عفت یاد کرده است.^{۸۵}

آسیبهای اجتماعی در عصر نوین:

مددکاران اجتماعی و پژوهشگران در حوزه علوم اجتماعی معمولاً در تعریف آسیب اجتماعی می‌گویند: هرگاه رفتاری در یک نظام اجتماعی به طور مشخص با هنجارهای اجتماعی در تعارض باشد و سبب کاهش یا از دست دادن کارایی و عملکرد مثبت فرد، خانواده یا گروه‌های اجتماعی دیگر را با اختلال مواجه کند این پدیده آسیب اجتماعی محسوب می‌شود. مسئله مربوط به آسیبهای اجتماعی از دیرباز در جامعه بشری مورد توجه اندیشمندان بوده است. همزمان با گسترش انقلاب صنعتی و گسترش دامنه نیازمندیها، محرومیت‌های ناشی از

^{۸۴}-جلباب پارچه‌ای است از روسری بزرگتر، که تمام سر و سینه را می‌پوشاند؛ که در فارسی به آن چهارقد می‌گویند.
^{۸۵}-این مطلب با استفاده از مطالب سایت تبیان با عنوان زن و مساله حجاب در خطابات قرآنی نوشته شده است.

عدم امکان برآورده شدن خواستها و نیازهای زندگی موجب گسترش شدید و دامنه‌دار فساد، عصیان، تبهکاری، سرگردانی، دزدی و انحراف جنسی و دیگر آسیبها شده است. هر چند اکثر مشکلات اجتماعی انواعی تکراری در طول نسلهای مختلف هستند، اما چنانکه مشاهده می‌شود برخی از این انواع در برخی نسلها اهمیت بیشتری پیدا کرده است و حتی برخی انواع این آسیبها در نسلهای بعدی زاده شده‌اند. از سوی دیگر از آنجایی که یکسری علل غالب در هر جامعه وجود دارند که نسبت به سایر علل اهمیت بیشتری در بروز آسیبها دارند، هر چند از انواع متمایز آسیبها سخن می‌رود، اما عمدتاً همپوشیهایی بین آنها دیده می‌شود در ارتباط با مبحث حجاب بارزترین نمونه های آسیبهای اجتماعی عبارتند از:

انحرافات جنسی:

غریزه جنسی هم می‌تواند منشأ بروز عالیتترین نمودارهای ذوقی و هنری باشد و هم منشأ تشکیل بنیاد یک خانواده و هم منشأ بسیاری از جرائم. عوامل مختلف محیطی و خانوادگی و اجتماعی سر منشأ بروز انواع انحرافات جنسی هستند. هر چند برخی از این نوع انحرافات مشکلاتی فردی هستند، ولی اکثر آنها به آن جهت که در ارتباط با فرد دیگر معنی پیدا می‌کنند عوارض اجتماعی را در بر خواهند داشت. در جوامع غربی از مبارزه با این دسته از آسیبها در برخی موارد نیازمند تغییرات اساسی اجتماعی است و لازم است تحولاتی کلی و برنامه ریزی‌های دقیقی جهت رفع آنها صورت گیرد و این تغییرات با ارائه آموزشهای وسیع اجتماعی برای افراد و خانواده‌ها و رفع عوامل بنیادی امکانپذیر خواهد بود. این دسته از انحرافات نیز اغلب با سایر آسیبها در ارتباط نزدیک هستند و گاهی حتی موجب بروز مشکلات جدی می‌شوند. مثل بیماری ایدز که با انحرافات جنسی ارتباط نزدیک دارد اما در اسلام و فرهنگ ایرانی توجه به نقش حجاب و نحوه پوشش همواره به عنوان یکی از قوی‌ترین وسایل، جهت کنترل نفس و مادیات و کشاندن جو جامعه به سوی تعقل و تفکر، مطرح بوده است. که لزوم توجه به آن را با توجه به فرهنگ ملی و بومی و مذهبی در هر منطقه بخوبی یاد آور می‌شود.

فقر

فقر در واقع مادر تمام آسیبهای اجتماعی است. فقر با بسیاری مسائل زیر پا از جمله ضعف تندرستی و افزایش مرگ و میر، بیماری روانی، شکست تحصیلی، جرم و مصرف دارو رابطه دارد. هر چند خود فقر بطور ذاتی یک مشکل و آسیب است، اما این لزوماً به این معناست که تمام افرادی که زیر خط فقر زندگی می‌کنند. افرادی نابسامان و مشکل ساز برای اجتماع هستند. مشکلات اقتصادی، عدم تأمین نیازهای جسمی و روانی اغلب زمینه‌ای برای بروز و ظهور مشکلات اجتماعی دیگری است. کلانتری و دیگران (۱۳۸۴) در تحقیق خود با عنوان ارتباط فقر با قانون‌گریزی و آسیبهای اجتماعی را مورد تأکید قرار می‌دهند.

بیکاری :

بیکاری معضل اجتماعی دیگری است که هم آسیبهای جدی فردی و هم آسیبهای قابل ملاحظه اجتماعی را در دامن دارد. بیکاری بویژه در نسل پر انرژی و جوان که انرژی و قدرت و نیروهای آنها را کد و بی مصرف باقی می ماند نمود بیشتری پیدا می کند و زمینه را برای انواع انحرافات اجتماعی فراهم می سازد. وجود فرصتهای همیشه خالی ، عدم تحمل بیکاری ، فقدان قدرت تأمین نیازها به دلیل نداشتن درآمد، زمینه هایی آماده برای کاشت بذر جرم و انحرافات می باشند . اما در مکتب انسان ساز اسلام حجاب اسلامی، لباس ارتباط و فعالیت اجتماعی است. اسلام از انسان خمود و سست بیزار است. هر فرد مسلمان مسؤولیت گردش چرخه ی حیات را بر عهده دارد. لذا بازیابی مسؤولیت فردی و ایجاد زمینه ی رشد و فعالیت اجتماعی، جزء رسالت های فردی هر مسلمان است، و طرح مسأله ی حجاب زن مسلمان خود شاهی گویا بر ثمربخشی نقش و تحرک اجتماعی او در جامعه اسلامی است. لباس تحرک اجتماعی و زنده بودن زن در جامعه اسلامی را اعلام می نماید حجاب اسلامی؛ قوی ترین وسیله برای زن در راه تعدیل و همخوانی نقش های متعددی است که در خانواده، یا اجتماع به او عرضه شده است. حجاب اسلامی؛ زن را به عنوان انسانی متفکر مطرح می سازد، تا قدرت تفکر و اراده ی او اجتماع را تحت پوشش بگیرد حجاب می تواند به زن این امکان را بدهد که به عنوان یک انسان فعال با سایر نظام های اجتماعی همچون فرهنگ، سیاست، اقتصاد و ... رابطه ای حسنه برقرار کند، زیرا حجاب تمامی خصوصیات یک نظام فرهنگی را دارا بوده و فرد را برای ارتباط این نظام با نظام های دیگر آماده می سازد. حجاب بر بعد معنوی انسان تکیه دارد و سعی می کند او را به عنوان موجودی فرهنگی که از مهم ترین خصوصیاتش برقراری ارتباط منطقی با دیگران است، مطرح سازد.

در رده های بعدی می توان به: خودکشی ، سرقت و دزدی و بی خانمانی هم بعنوان تبعات آسیبهای اجتماعی بالا اشاره کرد:

خودکشی

خودکشی هر چند در وهله اول یک مشکل فردی به شمار می رود ولی از آنجایی که فرد در اجتماع زندگی می کند و تأثیرات متقابلی همواره بین آنها برقرار است، به عنوان یک معضل اجتماعی مورد بررسی قرار می گیرد. آمار خودکشی معمولاً با سایر جرایم و آسیبها ارتباط پیدا می کند، بطوری که در میان آسیبهای مربوط به انحرافات جسمانی بویژه در میان قربانیان این انحراف خودکشی پدیده شایعی است. به هر حال خودکشی پیوندهایی با متغیرهای اجتماعی دارد بطوری که علاوه بر تأثیری که از شرایط اجتماعی را نیز تحت تأثیر قرار می دهد.

سرقت و دزدی

بطور کلی سرقت و دزدی هم از لحاظ عرفی و هم از لحاظ قانونی به عنوان یک آسیب جدی محسوب می‌شوند. هر چند عوامل متعددی در بروز این مشکل شناخته شده‌اند، اما باید توجه داشت مبانی شخصیت اهمیت ویژه در ارتکاب دزدی دارند.

بی خانمانی

منابع فزاینده‌ای وجود مسائل ویژه‌ای را در افراد بی خانمان تأیید می‌کنند. چنین کسانی ممکن است در خیابانها سرگردان باشند یا به علل برخی بزهکاریهای دیگر که معمولاً توأم با بی خانمانی آنهاست مثل دزدی، اعتیاد و ... در زندانها یا کانونهای اصلاح و تربیت بسر برند. در بین افراد بی خانمان دسته‌های مختلفی از افراد دیده می‌شود، کودکان خیابانی و دختران و زنانی که با بی خانمانی به انحرافات جنسی نیز مبتلا هستند دو دسته دیگر را در بین افراد بی خانمان تشکیل می‌دهند. بسته به مکان جغرافیایی محله فقیر نشین شهر، پارک شهر، حومه شهر و نواحی روستایی خصوصیات این جمعیت فرق می‌کند. برخی در محدوده جغرافیایی نسبتاً ثابتی می‌مانند در حالیکه عده‌ای از یک قسمت کشور به بخشهای دیگر یا از منطقه شهر به مناطق دیگر مسافرت می‌کنند.^{۸۶}

هویت فردی، هویت اجتماعی و آسیبهای اجتماعی

پاسخ به سوال «من کیستم» ریشه‌ای عمیق در تمدن اسلامی دارد اما نگاه اندیشمندان غربی به آن در سده کنونی صورت گرفته‌است و در غالب واژه هویت^{۸۷} به آن پرداخته شده‌است. این واژه در یک معنا بیانگر مفهوم تشابه مطلق است: این با آن مشابه است. معنای دوم آن به مفهوم تمایز است که با مرور زمان سازگاری و تداوم را فرض می‌گیرد. به این ترتیب، به مفهوم شباهت از دو زاویه مختلف راه می‌یابد، و مفهوم هویت به طور همزمان میان افراد و اشیاء دو نسبت محتمل بر قرار می‌سازد، از یک طرف شباهت و از طرف دیگر تفاوت. دو معنای ظاهراً متضاد کلمه هویت (تشابه و تمایز) دو روی یک سکه‌اند و آنچه در این بین نقش اصلی را بازی می‌کند فعل شناسایی است که لازمه هویت است. انسانها همواره سعی داشته‌اند تا تمایزی بین خود و دیگری قایل شوند. مفهوم هویت اساساً به درک و فهم افراد از خودشان هم افراد به عنوان یک وجود مشخص و متمایز اشاره دارد (کوت و لوین^{۸۸}، ۲۰۰۲) هویت شیوه‌ای است که فرد، خودش را تعریف می‌کند و بازمی‌شناسد (اولسون^{۸۹}، ۲۰۰۲) بنابراین، هم شناخت خویش است و هم معرفی خود به دیگران (احمدی، ۱۳۸۶) هویت مرز ما با دیگران است (ملکیان، ۱۳۸۳) با این تعریف می‌توان سطوح و ابعاد مختلف هویت را از هم

^{۸۶}- برگرفته از مطلب سایت رشد مدارس ایران در مورد آسیب اجتماعی و انواع آن

^{۸۷}- Identity
^{۸۸}- Cote & Levine
^{۸۹}- Olson

بازشناخت (رنجبر، ۱۳۸۵) یکی از بهترین تقسیم بندی های سطوح هویتی، تقسیم بندی سه گانه ای است که هویت را به هویت فردی، اجتماعی و ملی تقسیم می کند. در هویت فردی، فرد خود را بر اساس معیارهای شخصی و محیط کوچک خانواده معرفی می کند. سبک زندگی هر شخص با هویت شخصی و یا فردی ارتباط دارد زیرا روایت خاصی را که فرد برای هویت خویش برگزیده برای دیگران مجسم می کند و مستلزم تصمیم گیریهای روزانه درباره نحوه پوشش، مصرف و کار و فراغت است. (گیدنز، ۱۳۸۷، ص ۱۲۰) هویت اجتماعی گسترده تر و شامل چندین لایه و چندین گونه است و از هویت نژادی گرفته تا هویت ایلی، هویت قومی، هویت شغلی و یا هویت مذهبی همه را دربرمی گیرد. اینها و سایر مقوله های مشابه، جنبه های گوناگون هویت اجتماعی هستند. (احمدی، ۱۳۸۳) هویت اجتماعی احساس تعلق و همبستگی به یک جامعه است، به گونه ای که عضو یک جامعه از سایر جوامع متمایز است و فرد در مقابل معیارها و ارزشهای جوامع خود احساس تعهد و تکلیف کند و در امور مختلف آن مشارکت جوید، انتظارات جامعه را از خود پاسخ دهد و در مواقع بحرانی، سرنوشت جامعه و غلبه بر بحران برای وی مهم باشد. (غیاثیان، ۱۳۸۴) در این مقاله مهمترین بُعد، هویت فردی و هویت اجتماعی است. هویت های فرهنگی و دینی نیز از جمله سایر ابعاد هویت است اما هویت فردی و سپس هویت اجتماعی قبل از سایر هویت ها رشد می کند و از اصالت و پایداری بیشتری برخوردار است و در رفتار فردی و اجتماعی افراد نقش بیشتری دارد و تفاوت بین هویت فردی و جمعی در این است که هویت فردی بر تفاوت فرد با دیگران و هویت جمعی بر شباهت او با جامعه تأکید دارد. حجاب به عنوان یک پوشش خصلتی نمادین دارد هم موجب تمایز فرد از دیگران و هم موجب شباهت با جامعه مسلمانان است از اینرو حجاب هم بر هویت فردی زنان موثر است و هم بر هویت اجتماعی آنان تأثیری شگرف دارد.

در اسلام و مکاتب الهی هویت یابی راهی است برای رسیدن به خدا و موجب تعالی و کمال فرد از اینرو احساس هویت کارکردی مهم در هدفمند کردن زندگی فردی و اجتماعی دارد. در فرهنگهای مختلف، هویت یابی و احساس ارزش داشتن از طریق روابط با دیگران و عضویت در نظام اجتماعی تشویق می شود. خود دنیای درون است و شامل ادراکات، عواطف، ارزشها و طرز فکر فرد می باشد. تصویری که انسان از خود دارد اهمیت حیاتی برای وی دارد و سعی می کند که همیشه این تصویر را نگه دارد. (الفتی و نجفی، ۱۳۷۵، ص ۷). آشفته گی هویت در حقیقت عدم شکل گیری هویت در فرد می باشد که باعث عدم اعتماد به نفس، عدم مسئولیت پذیری و اغتشاش فکری در فرد می گردد.

امروزه با حضور فن آوریهای اطلاعاتی و ارتباطی و تقابل و تعارضات رو به تزاید اجتماعی و فرهنگی بخشی از هویت اجتماعی افراد ممکن است شکل نگیرد و بحران هویت را شکل دهد. بحران هویت به

وضعیتی گفته می شود که فرد هوشیاری و آگاهی لازم را نسبت به خود از دست دهد و حالت مردد و نا پایدار به خود بگیرد. (ربانی، ۱۳۸۱، ص ۲۳)

اریکسون، بحران هویت را در عدم توانایی فرد در قبول نقشی که جامعه از او انتظار دارد بیان میکند (شرفی، ۱۳۸۰)

مهمترین علایم بحران هویت را بیگانگی از خود، بیگانگی اجتماعی، آشوب اجتماعی، مد گرایی، بی هنجاری و وازدگی در مقابل فرهنگهای دیگر میتوان بیان کرد. (سبحانی جو، ۱۳۸۶) که تشدید کننده آسیبهای اجتماعی نیز است.

حجاب (راهکار فرهنگ اسلامی) برای پیشگیری و کنترل آسیبهای اجتماعی با هویت بخشی به زن مسلمان
حجاب به علت آن که خصلتی نمادین دارد؛ می تواند جریان ارتباط و فعالیت دو قشر مرد و زن را در جامعه تنظیم کرده و به این سبب عناصر مثبت نظام فرهنگی را فعال و غنی ساخته، و زمینه ی تفوق رفتار فرهنگی را بر رفتار اقتصادی و مادی فراهم آورد.

حجاب می تواند به زن این امکان را بدهد که به عنوان یک انسان فعال با سایر نظام های اجتماعی همچون فرهنگ، سیاست، اقتصاد و ... رابطه ای حسنه برقرار کند، زیرا حجاب تمامی خصوصیات یک نظام فرهنگی را دارا بوده و فرد را برای ارتباط این نظام با نظام های دیگر آماده می سازد. حجاب بر بعد معنوی انسان تکیه دارد و سعی می کند او را به عنوان موجودی فرهنگی که از مهم ترین خصوصیاتش برقراری ارتباط منطقی با دیگران است، مطرح سازد.

هر جامعه ای دارای منابع درونی گوناگونی است. برخی از این منابع مادی و برخی دیگر معنوی است. حجاب به سبب ذخیره کردن منبع معنوی در خود، یکی از قدرت های درونی جامعه محسوب می گردد. بدین ترتیب می توان گفت که حجاب قدرت و نفوذ فرهنگی زن یا بهتر است گفته شود انسان را به نمایش می گذارد و توانایی جلب نظر هواداران انسانیت را فراهم می آورد. حجاب اسلامی نه تنها منبع قدرتی شگرف برای زن مسلمان است، بلکه موجبات افزایش نفوذ قدرت و شخصیت فرهنگی او را در جامعه ایجاد می نماید تا جایی که به علت گستردگی اجرای این حکم و تقوای رفتاری او، این قدرت مشروعیت یافته و می تواند به اقتدار منجر گردد. (اکبری، ۱۳۷۰). حجاب اسلامی؛ اثبات قدرت فرهنگی زن است، تا زن به این وسیله نه تنها تمامی سرمایه هایش را به درستی به جریان اندازد و در محیط فعالیت، شهوت را از مطلوبیت دائمی بیاندازد و مردان را در جایگاه انسانی خود قرار دهد؛ بلکه بر تفکر، اراده، فرهنگ و معنویت و اخلاق (به عنوان عنصر اساسی رفتار انسانی) تأکید مبرم نماید. حجاب اسلامی؛ قوی ترین وسیله برای زن در راه تعدیل و همخوانی نقش های

متعددی است که در خانواده، یا اجتماع به او عرضه شده است. حجاب اسلامی؛ زن را به عنوان انسانی متفکر مطرح می‌سازد، تا قدرت تفکر و اراده‌ی او اجتماع را تحت پوشش بگیرد. لذا میتوان گفت: حجاب در بردارنده‌ی سه اثر مهم اجتماعی است: (۱) رشد شخصیت زن (۲) رشد فرهنگ و (۳) رشد اجتماع که این موارد نقش مهمی در هویت بخشی به زنان مسلمان دارند.

۱) رشد شخصیت زن

الف. ایجاد انگیزه

حجاب به ایجاد و تقویت انگیزه جهت فعالیت هدفدار زن کمک می‌کند و نه تنها او را به عنوان انسانی فعال و پویا مطرح می‌سازد، بلکه تصویر زن مسلمان را تصویر زنی که به همراه فعالیت‌های علمی، اجتماعی، اقتصادی خود رسالت فرهنگی را نیز بر عهده دارد، مطرح می‌سازد.

ب. تنظیم رفتار

حجاب اسلامی به سازماندهی رفتار زن و جامعه مدد می‌رساند و موجب می‌شود تا زن محیط اجتماعی را شناسایی کرده و رفتار خود را با این شناخت، بازسازی فکری نموده و به سوی ارزش‌ها بکشانند. از همین رو، علاوه بر دقت در تنظیم رفتار خود، تلاش همه جانبه‌ای را در شناسایی انتظارات محیط به عمل آورده و مراحل رفتاری خود را برای دور نشدن از آن طراحی می‌نماید.

ج. تحرک

حجاب اسلامی، لباس ارتباط و فعالیت اجتماعی است. اسلام از انسان خمود و سست بیزار است. هر فرد مسلمان مسؤولیت گردش چرخه‌ی حیات را بر عهده دارد. لذا بازیابی مسؤولیت فردی و ایجاد زمینه‌ی رشد و فعالیت اجتماعی، جزء رسالت‌های فردی هر مسلمان است، و طرح مسأله‌ی حجاب زن مسلمان خود شاهدهی گویا بر ثمربخشی نقش و تحرک اجتماعی او در جامعه اسلامی است. لباس تحرک اجتماعی و زنده بودن زن در جامعه اسلامی را اعلام می‌نماید.

د. یگانگی رفتاری

حجاب هماهنگی میان تمامی اجزای فرهنگی و نقش‌های زن را فراهم می‌آورد و کارکرد تمامی آن‌ها را به سوی وحدت می‌کشانند. حجاب علامت و نشان درک صحیح و هدفمند زن از زندگی است که براساس آن ارزش‌ها شکل می‌گیرد و نقش‌ها و امور زندگی او تنظیم می‌گردد.

ه. الگوپذیری

حجاب اسلامی، لباس الگوی زنان عالم حضرت فاطمه زهرا(س) است، از همین رو زن محجبه در این لباس خود را پیرو ایشان قرار داده و زمینه‌های رفتاری براساس سیره بزرگان را می‌آموزد. حجاب، پیام فرهنگی این الگوی متعالی است که آن را می‌توان نقطه‌ی عظیم اتصال به ولایت دانست.

۲) رشد فرهنگ

از آن‌جا که متأسفانه فرهنگ همیشه در مقابل اقتصاد و سیاست عقب نشینی کرده است و القانات بین المللی برای همراهی فرهنگ با مقاصد اقتصادی و سیاسی، از آن چهره‌ای غیر مستقل، وابسته و منفعل ساخته است هرگاه عناصری از فرهنگ به جلوه‌گری پرداخته و بحث‌های فکری، فرهنگی به عنوان امر مطلوب اجتماعی راه خود را باز کرده و مورد توجه انسان‌ها قرار گرفته، اصالت وجود زن و احترام به ارزش‌های او مطرح شده و آینده‌ی جوامع را امیدبخش ساخته است. در این فضا، هر زمینه‌ای که به کنترل هر چه بیشتر مادیات منجر گردد و بتواند انرژی ذهنی را جهت استدلالات منطقی آزاد نماید، جزء عوامل رشد فرهنگ محسوب می‌گردد. نحوه‌ی پوشش همواره به عنوان یکی از قوی‌ترین وسایل، جهت کنترل نفس و مادیات و کشاندن جو جامعه به سوی تعقل و تفکر، مطرح بوده است. کارکرد حجاب در فعال نمودن عناصر فرهنگ بر هیچ‌کس پوشیده نیست. حجاب به استقلال فرهنگی و عدم وابستگی فرهنگ به اقتصاد یا سیاست کمک نموده و به عنوان وسیله‌ای مهم در جهت اصلاح ساختار فکری، فرهنگی جامعه به سوی عقل سلیم و معنویت به شمار می‌آید. به بیان دیگر؛ حجاب در جهت دهی و ارشاد فرهنگ جامعه به سوی کانون‌های رشد اثر قطعی دارد.

۳) رشد اجتماع:

حجاب اثرات بسیاری بر رشد جامعه دارد، که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. توسعه‌ی امنیت و نظم در جامعه از طریق کنترل زمینه‌های غرایز و طغیان آن‌ها.
۲. تبلیغ حاکمیت رفتار معقول انسانی در جامعه و عقلایی شدن رفتارها.
۳. توسعه‌ی مسؤولیت‌پذیری جهت رشد و تعالی جامعه.
۴. توسعه‌ی همبستگی میان انسان‌ها براساس اصول پذیرفته شده‌ی معنوی.

۵. استحکام خانواده‌ها.

۶. مبارزه با بیکاری و فقر زنان بعلل فرهنگی (لازم بذکر است که بالاترین ارزش برای فعالیت زنان در محیط خانواده مطرح گردیده است)

فرصتهایی برای ارتقای هویت فردی و اجتماعی بانوان و مقابله با بد حجابی

باید یاد آوری نمایم که حجاب تنها یک پوشش ظاهری نمی باشد، حجاب یک رفتار فرهنگی و یک گرایش فطری است. اگر چه در این مقاله به مبحث بانوان جامعه اسلامی توجه گردیده است اما گذری دوباره بر انواع حجاب که شامل حجاب بدن، حجاب چشم، حجاب کلام و حجاب باطنی یا فکری و عقیدتی (احمدی و همکاران، ۱۳۸۹) است. نشان می‌دهد که یک فرد مسلمان چه زن و چه مرد این ارزش و رفتار را برای خود لحاظ می نماید.

اما چه گونه میتوان با تقویت هویت فردی و اجتماعی بانوان با بد حجابی در جامعه نیز مبارزه کرد:
(۱) دین شناسی

یکی از مشکلات اساسی جامعه ما عدم تعریف و باز شناسی ارزشها، هنجارهای دینی و معرفت دینی در حد لازم و کافی برای تمامی آحاد از جمله بانوان است. وقتی به مبانی دینی مراجعه میکنیم در می یابیم که آموزه های دینی و الگوها و سیره معصومین دارای پتانسیل بسیار زیاد برای ایجاد جامعه ای سالم و هویت مند است. بنابراین اولین راهکار و موثرترین وسیله شناخت، تقویت، جهت دهی و سامان دهی ارزشها و هنجارها براساس ارزشها و هنجارهای راستین دینی است.

(۲) تقویت خود شناسی

حضرت علی (ع) می فرماید هر کس خود را بشناسد، خدا را شناخته و هر کس خدا را بشناسد خود را شناخته. (نهج البلاغه، خطبه ۱۱۰)

انسان با ایمان با شناخت از خود راه را برای خدا شناسی هموار میکند و انسان خدا شناس با ایمان و اعتقاد راسخ بر مشکلات غلبه می کند. از سوی دیگر خود شناسی به شناخت قوتها و نقاط ضعف آدمی منجر می شود و در نتیجه سطح انتظارات فرد از خویش به حد متعادل می رسد و در این تعادل آرامش خاطر تجلی پیدا می کند.

۳) تقویت مبانی بروز فرهنگ اسلامی مثل آگاهی و شناخت از پایه و اساس فکری هر پوشش یا مد و طراحی و فراهم آوردن زمینه استفاده و تنوع در پوششهای اسلامی و بی توجهی به مد گرایی خارج از محدوده های اعتقادی و فرهنگی ایرانی و اسلامی

۴) علم گرایی و افزایش آگاهی و شناخت و عقلانیت در جامعه بانوان

۵) ایجاد روابط سالم اجتماعی و مشارکت فعال بانوان در جامعه

افزایش مشارکت زنان می تواند دو بعد اساسی داشته باشد، یکی مشارکت در اموری که با مردان مشترک است و دیگری افزایش مشارکت آنها با یکدیگر، در اموری که در هر جامعه به زنان محول می شود. می توان گفت در امور مختلف مشارکت زنان باید وضعیت بهتری داشته باشد. زیرا زنان علی رغم آنکه بسیاری از فعالیتها را بر عهده دارند، در تصمیم گیری امور اساسی دخالت داده نمی شوند. این موضوع مانع از مشارکت آنان در برنامه های گوناگون تولیدی، فرهنگی و سیاسی است. گاهی این مشکلات آن چنان جدی و عمیق می شود که مانع از مشارکت زنان در جامعه بانوان نیز می شود. پایین بودن سطح دانش و آگاهی، عدم دسترسی و کنترل بر منابع و مشغله زیاد، مهمترین موانع مشارکت مؤثر و آگاهانه زنان در امور جامعه است. بر اساس گزارش یونسف موانع فرهنگی، اجتماعی، حقوقی و اقتصادی موجود، در برابر روند تکامل دختران و زنان، به مراتب بیشتر از مردان و پسران است. میزان مشارکت زنان در تصمیم گیری هایی که در سطوح اجتماعی، منطقه ای و ملی صورت می گیرد، بسیار محدود و با حدود مشارکت مردان نابرابر است. مهمترین مقوله ای که باید به آن توجه شود این است که در فرآیند تصمیم گیری، زنان نیز به مانند مردان حق تصمیم گیری داشته باشند و در این امر مشارکت نمایند. به بیان دیگر مشارکت در تمامی مراحل (بررسی نیازها، شناسایی مشکلات، برنامه ریزی، مدیریت، اجرا و ارزشیابی) برای بانوان ضروری می باشد. (مراجعه شود به تمامی تحقیقاتی که به تعداد زنان در مناصب مدیریت و تصمیم گیری اشاره می شود)

۶) جلوگیری از رواج بی تفاوتی نسبت به امور و اجرای صحیح امر به معروف و نهی از منکر در جامعه شهید مطهری درباره ارزش و ضرورت این دو فریضه الهی، می نویسد: «امر به معروف و نهی از منکر در اسلام، اصلی است که به فرموده امام باقر(ع)، پایه و استوانه سایر فرایض اسلامی است. این اصل، مسلمان را در حال یک انقلاب فکری مداوم و اصلاح جویی جاودان و مبارزه پیگیر و ناآرام با فسادها و تباهی ها ننگه می دارد.» امر به معروف و نهی از منکر، یگانه اصلی است که ضامن بقای اسلام است. به اصطلاح، علت «مبقیه» است. اصلاً اگر این اصل نباشد، اسلامی نیست. این دو فریضه بزرگ درحقیقت ضامن اجرای بقیه وظایف فردی و اجتماعی

است، و در حکم روح و جان آن محسوب می شود، و با تعطیل آنها، تمام احکام و اصول اخلاقی، ارزش خود را ازدست خواهد داد..

۷) پیوند دین و اخلاق اسلامی در رفتارهای فردی و اجتماعی

پیامبر اکرم می فرمایند: من به پیامبری برگزیده نشدم مگر برای اشاعه اخلاق پسندیده و صحیح، یکی از اهداف مهم دین مبین اسلام اشاعه اخلاق صحیح و پسندیده است. از اینرو میتوان گفت بین دین و اخلاق رابطه ای مستحکم وجود دارد. به نظر دورکیم گسست بین دین و اخلاق آغاز بحران اجتماعی و بحران هویتی شدید است. (نوایی، ۱۳۸۳، ص ۴۱) بنابراین اگر اعتقاد به اصول اخلاقی در انسان زنده شود و نقش پیش برنده و سازنده اخلاق دینی شناخته شود در تقویت هویت فردی و اجتماعی نقش موثری دارد.

۸) تقویت تفکر و آزاد اندیشی، توجه و تحلیل منشا افکار و عقاید و رفتارها و انتخاب درست و مطابق با مقتضیات هر زمان و مکان

۹) اجتناب از فرهنگ و افکار مروج پوچی و ابتذال

بی بند و باری و رواج فرهنگ مبتذل غربی، مهمترین وسیله ی نفوذ فرهنگی است. فرانتس فانون جامعه شناس مشهور فرانسوی در «کتاب انقلاب الجزایر» به بررسی نقش حجاب زنان الجزایری در مقابل استعمار فرانسه پرداخته و سیاست های سر سختانه ی استعمار را در مبارزه با حجاب زنان الجزایر مورد بحث قرار داده است. وی در این کتاب می نویسد که سیاستمداران استعمار به این نتیجه رسیده بودند: «هر چادری که دور انداخته می شود افق جدیدی را که برای استعمار ممنوع بود در برابر او می گشاید و پس از دیدن هر چهره ی بی حجابی، امید های حمله ور شدن استعمار ده برابر می شود. باید بدانیم طماعان عالم به هیچ نوع پوششی خواه چادر و خواه مانتو و روسری و... تمایل ندارند. آنچه آنها می خواهند بی حجابی و به ابتذال کشیدن جامعه و به دنبال آن تسلط بر فکر، ذهن و سرمایه های کشورهای اسلامی است.

۱۰) تقویت بنیان خانواده و تحکیم ارتباط و آموزش مادر به فرزندان

۱۱) آموزش و تربیت اصولی و صحیح به همراه آرایه الگوهای مناسب در آموزش و پرورش رسمی

بحث و نتیجه گیری

حجاب به گونه ای برای زن طراحی شده که نه تنها عاطفه ی زندگی را حفظ کرده و امکان فعالیت را برای او میسر می سازد، بلکه زن مسلمان محجبه با حضور همیشگی خود در صحنه بر اقتدار و تداوم حرکت صحیح اجتماع به سوی اهداف متعالی نقش آفرین بوده است. چرا که از یک سو، ظاهرزن بویژه اگر به ارائه هاو پیرایه ها بی آراسته گردد، جذاب و هوس انگیز است، از سوی دیگر بخش عظیمی از نیروی انسانی که جامعه که میتواند به

رشد و تعالی آن جامعه کمک کنند و در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نقش آفرینی نمایند، زنان هستند. اسلام با طرح پوشش و حجاب در حقیقت جواز حضور زنان در اجتماع را به صورتی سازنده و سالم صادر نموده است و بدستورهای حکیمانه و راهگشا از یکسو این نیروی عظیم را از تباہ شدن نجات داده و از سوی دیگر جلوی فسادگستری و ناهنجاریهای ناشی از اختلاط زن و مرد را گرفته است.

و جوب حجاب، خود بهترین و محکمترین دلیل حضور سالم زن در اجتماع است؛ زیرا میدانیم حجاب و لزوم پوشش زن در مقابل نامحرم، در ارتباط با اجنبی است و روشن است که اگر زن میبایست در گوشه ای به دور از انظار، نگاهداشته شود لزوم پوشش و حساسیت فراوان در این باره مفهومی نداشت. همه آحاد جامعه در مقابل سلامتی جامعه مسئولند و مسئولیت مهمتر در این باره بردوش خانمهاست. آنها با رعایت پوشش اسلامی نه تنها جامعه را از آلودگی و بی بندوباری جنسی و هوسبازی حفظ مینمایند، بلکه خود به عنوان نیروی کارآمد و اثربخش در جامعه حضوری سالم، سازنده و مفید خواهند داشت که اگر این گونه شود، مسیر ترقی و رشد برای آن جامعه روز به روز فراهم خواهد شد.

زن از دیدگاه اسلام دارای شخصیت شایسته و موقعیتی الهی است که می تواند مدارج کمال را طی کرده و به مراتب عالی انسانیت راه یابد. وجود زن زینت بخش آفرینش انسان است و افق روح او تجلی گاه رحمت. دامن زن مدرسه بشریت است و کمال مرد بدون او ممکن نیست. زن مظهر ظرافت و وجودش جمال آفرینش است. اصلاح جامعه در گرو تقوای زن و محیط خانواده کلاس درس اوست. جایگاه الهی و والای این گوهر آفرینش اقتضا دارد که در صدف حجاب قرار گیرد تا ارزش های او حفظ شود. یکی از مهم ترین علل حجاب برای زنان حفظ ارزش والای آنهاست.

با توجه به موارد بالا حجاب علاوه بر شکل دهی به هویت زن مسلمان او را از دام بحران هویت و آشفتگی هویت رهاییده و اقتدار لازم برای حضور در اجتماع مهیا مینماید.

راهکارها و پیشنهادات

بطور خلاصه موارد زیر برای ارتقای حجاب و هویت فردی و اجتماعی زنان پیشنهاد میشود:

دین شناسی، تقویت خود شناسی، تقویت مبانی بروز فرهنگ اسلامی (علم گرایی و افزایش آگاهی و شناخت و عقلانیت در جامعه بانوان، ایجاد روابط سالم اجتماعی و مشارکت فعال بانوان در جامعه، جلوگیری از رواج بی تفاوتی نسبت به امور و اجرای صحیح امر به معروف و نهی از منکر در جامعه، پیوند دین و اخلاق اسلامی در رفتارهای فردی و اجتماعی، تقویت تفکر و آزاد اندیشی، توجه و تحلیل منشا افکار و عقاید و رفتارها و انتخاب درست و مطابق با مقتضیات هر زمان و مکان، اجتناب از فرهنگ و افکار مروج پوچی و ابتذال، تقویت

بنیان خانواده و تحکیم ارتباط و آموزش مادر به فرزندان، آموزش و تربیت اصولی و صحیح به همراه ارائه الگوهای مناسب در آموزش و پرورش رسمی

والسلام

مریم غزالی

۱۳۹۰

منابع و ماخذ

- قرآن کریم
- نهج البلاغه
- تفسیر نمونه
- احمدی، خدا بخش (۱۳۸۶) بررسی هویت ملی و ارتباط آن با برخی متغیرهای اجتماعی و جمعیتی، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان (علوم انسانی)، جلد ۲ شماره ۴ صص ۱۰۲-۸۷
- احمدی، خدا بخش و همکاران (۱۳۸۹) رابطه اعتقاد به حجاب و آسیب پذیری فردی، خانوادگی و اجتماعی، مجله علوم رفتاری، دوره ۴ شماره ۲ تابستان
- احمدی، خدا بخش (۱۳۸۳) هویت و قومیت در ایران، به کوشش علی اکبر علیخانی، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی
- اکبری، بهمن (۱۳۷۰) اسلام و مصرف پوشاک، تهران، انتشارات موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی،
- الفتی، علیرضا و نجفی، عزت الله (۱۳۷۵) بررسی رابطه خودپنداره و پیشرفت تحصیلی، پایان نامه دانشگاه اصفهان، ص ۷
- ربانی، جعفر، ۱۳۸۱، هویت ملی، تهران، نشر انجمن اولیا و مربیان ص ۶۳
- رنجبر، محمد (۱۳۸۵) نهادهای دینی مدنی و هویت در ایران، به کوشش داوود غریباق زندی، تهران: انتشارات تمدن ایرانی.
- سبحانی جو، حیاتعلی (۱۳۸۶) نسل جوان بحران هویت، تهران، نشر انجمن اولیا و مربیان، ص ۲۲-۲۴
- شرفی، محمدرضا (۱۳۸۰) جوان و بحران هویت، تهران، انتشارات سروش، ص ۱۸
- شیرازی، عبد الله (۱۳۸۷) پوشش زن در اسلام، مترجم محمد محمدی اشتهاردی، قم، نشر مومنین
- غیاثیان آرانی، محبوبه (۱۳۸۴) راهکارهای تقویت هویت فردی و اجتماعی، خلاصه مقالات همایش معلم در عصر دانایی، سازمان آموزش و پرورش استان اصفهان

- کلانتری، صمد. ربانی، رسولو صداقت، کامران (۱۳۸۴) ارتباط فقر با قانون گریزیو شکل گیری آسیب اجتماعی، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال پنجم شماره ۱، ۱۸-۲۳
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷) تجدد و تشخیص: جامعه و هخویت شخصی در عصر جدید، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نشر نی
- محمدی اشتهاردی، محمد (۱۳۸۵) حجاب بیانگر شخصیت زن، قم، انتشارات انصار
- نوایی، علی اکبر (۱۳۸۳) بحران هویت، ماهنامه اندیشه، سال نهم، شماره پنجم، ص ۴۱
- نجفی، محمود، احدی، حسن و دلاور، علی (۱۳۸۵) بررسی رابطه دینداری و خانواده با بحران هویت، دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد سال سیزدهم دوره جدید شماره ۱۶
- بهزاد پور، سیمیندخت (۱۳۸۳)، مقاله پویایی نقش حجاب در جامعه اسلامی، نامه جامعه، دی ماه موجود در سایت علوم اسلامی CRCIS
- مقاله نقش حجاب در ایمن سازی جامعه موجود در سایت آفتاب از روزنامه ایران گرفته شده در تاریخ ۱۳۸۹/۵/۵ www.aftab.ir
- مقاله مشارکت زنان در فرآیند توسعه، از مجله پیام زن، فروردین ۱۳۸۲، شماره ۱۳۳ گرفته شده از سایت حوزه. نت گرفته شده در تاریخ ۱۳۸۹/۵

www.hawze.net

- مطلب آسیب اجتماعی و انواع آسیبهای اجتماعی برگرفته از سایت رشد www.roshd.ir در تاریخ ۱ اردیبهشت ۱۳۹۰

- Cote, J. E. & Levine, C. G. (2002) *Identity Formation, Agency, and Culture: a Social Psychological Synthesis*, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Olson, E. T. (2002) "Personal Identity", in: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.) available at: <http://plato.stanford.edu/entries/identity-personal/>, accessed: 14 July 2009